

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ – ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Докторске академске студије

ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1.1. ДАТУМ И ОРГАН КОЈИ ЈЕ ИМЕНОВАО КОМИСИЈУ

Одлуком бр. 3646/1 од 9.1.2024, донетом на седници одржаној дана 26. 12. 2023. године, Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду образовало је Комисију за оцену докторске дисертације докторанда **Светлане Миливојевић Петровић** под насловом „Превођење културолошких елемената у делима савремене прозе на енглеском језику”, урађену под менторским руковођењем др **Биљане Чубровић** и др **Зорана Пауновића**.

1.2. САСТАВ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. ПРЕДСЕДНИК КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Марко Чудић

Звање: редовни професор

Ужа научна област: Хунгарологија и Теорија и техника превођења

Датум избора у звање: 23.5.2023.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет, Универзитет у Београду

2. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Наташа Шофранац

Звање: доцент

Ужа научна област: Англистика

Датум избора у звање: 22. 9. 2020.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет, Универзитет у Београду

3. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Далибор Кесић

Звање: редовни професор

Ужа научна област: Специфични језици – Енглески језик

Датум избора у звање: 23. 12. 2021.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет, Универзитет у Бањој Луци

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име (име једног родитеља)
презиме:

Светлана (Стеван) Миливојевић Петровић

Датум и место рођења:	8. 2. 1965.
Наслов мастер рада:	Мотив антиутопије у делима Маргарет Атвуд <i>Слушкињина прича</i> и <i>Антилопа и косац</i>
Датум одбране мастер рада:	25. 6. 2010.
Установа где је одбрањен мастер рад:	Филолошки факултет, Универзитет у Београду
Научна област из које је стечено академско звање мастера:	мастер професор језика и књижевности

III СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА који су објављени или прихваћени за објављивање у оквиру рада на докторској дисертацији

1. “The Problems of Translation of Cultural Aspects of Literary Texts and Its Evaluation”, *Language Teaching Research Quarterly* vol. 7, 2018, 57-64.
2. “History vs. ‘Herstory’? Translating Margaret Atwood’s *The Handmaid’s Tale*”, *BELLS90: Proceedings, Vol. 1*, Filološki fakultet, Beograd, 2020, 529-534.
3. „Културолошки аспекти превођења прозе Џулијана Барнса“, *Преводилац* бр. 1-2, 2020, 49-62.
4. “On a Translation of Slobodan Selenić’s novel *Premeditated Murder (Ubistvo s predumišljajem)*”, Boško Suvajdžić et al., *Književne i kulturne interferencije između književnosti na srpskom i engleskom jeziku*, Filološki fakultet, Beograd, 2022, 293-306.

IV НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Превођење културолошких елемената у делима савремене прозе на енглеском језику

V ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

У својој докторској дисертацији кандидаткиња Светлана Миливојевић Петровић истражује културолошке аспекте превођења савремене прозе стваране на енглеском језику на примерима одабраних репрезентативних дела из различитих подручја где се енглески језик говори као матерњи или је у званичној употреби, конкретно, из домена културе Велике Британије, Сједињених Америчких Држава, Канаде и Индије. Одабрани аутори чија су дела анализирана, Ијан Макјуан (Ian McEwan), Пол Остер (Paul Auster), Маргарет Атвуд (Margaret Atwood) и Арундати Рој (Arundhati Roy), репрезентативни су у смислу да су њихова дела овећана бројним престижним наградама, високо цењена од стране критичара, те као таква представљају, између осталог, и одраз култура у чијим оквирима су настала. Анализирана репрезентативна дела ових аутора и ауторки у преводу на српски језик – Макјуаново дело *Искуљење (Atonement, 2001)*, Остеров роман *4 3 2 1 (2017)*, *Слушкињина прича (The Handmaid’s Tale, 1985)* Атвудове и *Министарство неизмерне среће (The Ministry of Utmost Happiness, 2017)* Арундати Рој – веома су различита у погледу тематике и наративних

поступака, нека од њих су изразито експерименталног карактера, али свако од њих, на свој особен начин, одражава карактеристике културе у оквиру које је настало.

Спроведено истраживање имало је за циљ да испита степен успешности превођења поменутих, веома захтевних књижевних текстова на српски језик. Културолошки елементи садржани у анализи наведених превода обухватили су не само материјалне артефакте и таксономију теоретичара превођења Питера Њумарка (о чему се детаљно говори у Поглављу 5 ове дисертације), већ је спроведена анализа обухватала и имплицитне културолошке елементе, ослањајући се на став да је језик неодвојиви део културе и да његове манифестације у виду језичких особености такође представљају својеврсне културолошке елементе. Имплицитни културолошки елементи анализирани у овој дисертацији обухватили су ужи и шири контекст који је битан за њихово потпуно разумевање, културолошке метафоре, метонимије и алузије.

Оцена успешности анализираних превода темељила се на дефиницији успешног превода коју заступа Џефри Коби, један од утемељитеља модела оцењивања квалитета превода које примењује Америчко удружење преводилаца – American Translators Association (ATA). Према Кобијевој дефиницији, превод високог квалитета је онај у којем је порука садржана у тексту извора у потпуности пренета на језику циља, укључујући денотацију, конотацију, нијансе и стил, и ако је текст на језику циља писан језиком који подразумева правилну граматику и ред речи како би се добио културно прикладан текст који се у већини случајева чита као да га је изворно написао говорник језика циља за читаоце циљне културе.

Прескриптивни модел оцењивања квалитета превода за који се ауторка дисертације определила темељи се на анализи грешака, које се у најуопштенијем смислу деле на две категорије: грешке у преношењу смисла поруке оригинала и грешке у ономе што Удружење америчких преводилаца назива језичком механиком, то јест, оне које се односе на неадекватну употребу на језику циља када је реч о граматички, вокабулару, синтаксичкој структури, регистру и стилу.

VI ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА ДИСЕРТАЦИЈЕ

Полазна хипотеза на којој се темељи анализа спроведена у овој дисертацији јесте да теоријски приступи превођењу и преводилачка пракса творе јединствену целину и не постоје независно једно од другог. Сазнања теоретичара превођења своју истинску потврду добијају у преводилачкој пракси, и стога се на основу њихове применљивости у пракси може потврдити или негирати њихова валидност. Овом дисертацијом кандидаткиња настоји да превазиђе често присутну ситуацију у пракси да се рад преводилаца сагледава у готово идеалним условима, уз претпоставку да су они на довољно високом нивоу знања да им се не могу десити грешке услед неразумевања текста. Амерички модел оцењивања квалитета превода за који се ауторка определила, као резултат споја теоријског и практичног знања, узима у обзир реалност и могућност долажења до ситуација када до грешака долази због неразумевања текста.

Ништа мање важна је и хипотеза да превођење културолошких елемената не може бити успешно без развијене свести преводиоца о потреби да постигне највећи могући степен еквиваленције у преводу, односно да се одабере еквивалентни израз на језику циља који у потпуности преноси намеравао значење у језику извора и најбоље му кореспондира. Поменути ниво свести блиско је повезан са теоријским знањима о превођењу, из чега произлази да познавање метајезика теоријских сазнања из области превођења помаже бољем разумевању преводилачких проблема, а самим тим и њиховом успешнијем решавању. У том смислу, ауторкина хипотеза подударна се са ставом теоретичара превођења Јулина Најде да се често стиче погрешан утисак како је превођење скоро у целости уметност, а не и наука и вештина.

Ништа мање важна је и додатна хипотеза постављена у дисертацији да, на супрот мишљењима теоретичара као што су Жан-Пол Вине и Жан Дарбелне, Лоренс Венути и Јулијана Хаус, који инсистирају на искључивим опредељењима и дихотомијама типа слободан или дослован превод, или оријентација ка језику извора или језику циља, таква искључива опредељења не функционишу у пракси на начин на који ови теоретичари тврде.

VII КРАТАК ОПИС САДРЖАЈА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација Светлане Миливојевић Петровић обухвата 410 страна без прилога. Уводно поглавље (стр. 1-7) представља предмет, циљ истраживања и истраживачке хипотезе. У наредном поглављу, насловљеном „Студије превођења“ (стр. 8-14), разматра се успостављање студија превођења као самосталне научне дисциплине. Поглавље 2.1, „Процес превођења“ (стр. 15-20), бави се дефиницијама превођења које су дали истакнути теоретичари превођења као што су Јудин Најда, Џон Катфорд, Питер Њумарк, Волфрам Вилс, Борис Хлебец, Јулијана Хаус и други. У њему се истиче нераскидива повезаност језика и културе неке заједнице, на шта је указивао, између осталих, Едвард Сапир тврдећи да је језик водич за друштвену стварност.

Следи поглавље 3, „Лингвистички аспект превођења“ (стр. 21-29), које се бави односом лингвистике и студија превођења, указујући на постојање извесне тензије између ових научних дисциплина, о којој, између осталих, говори Роман Јакобсон у своме веома утицајном раду „О лингвистичким аспектима превођења“. Закључак до кога се долази јесте да, премда се ова дисертација бави превасходно културолошким аспектима превођења прозних књижевних дела, није могуће пренебрегнути чињеницу да лингвистички приступ превођењу чини основ сваког превођења.

Поглавље 3.1, „Дослован и слободан превод“ (стр. 30-39), бави се категоризацијом преводилачких стратегија у зависности од тога да ли су оријентисане ка језику извора или језику циља. У том контексту, разматрају се гледишта теоретичара превођења у распону од Фридриха Шлајермахера до савремених теоретичара као што су Гидеон Тури, Тео Херманс и Борис Хлебец. Посебна пажња посвећује се појму еквиваленције, коме је посвећено следеће поглавље дисертације, 3.2 „Еквиваленција и нееквиваленција“ (стр. 40-46). У вези с тим, кандидаткиња истиче запажање Јулијане Хаус да у датом контексту еквиваленција нипошто не подразумева истоветност већ „приближно једнаку вредност“ упркос неизбежним разликама. И поред тога што теоретичари заступају веома различита схватања и на различите начине тумаче појам еквиваленције, оно што се провлачи као заједничка нит тих различитих тумачења јесте чињеница да, упркос томе што различите теорије о еквиваленцији, због ограничења које намеће сама природа језика, не могу имати статус научних теорија, то не значи да се овај појам може одбацити. У поглављима која следе, 3.3-3.5 (стр. 47-67), појам еквиваленције у превођењу разматра се на нивоу речи, колокација и идиома уз аналитички осврт на бројне примере.

У поглављу 3.6, „Преводилачке методе, поступци и технике“ (стр. 68-76), упоредо се разматрају схватања истакнутих теоретичара превођења Винеа и Дарбелнеа, Питера Њумарка и Бориса Хлебеца о методима, техникама и поступцима у процесу превођења. У вези с тим, кандидаткиња запажа да ниједан преводилачки поступак сам по себи не гарантује ваљаност превода. Анализом термилошких разлика у приступима наведених теоретичара, долази се до закључка да, и поред повремених размимоилажења у њиховим схватањима превођења, између њих постоје суштинске сличности које наговештавају могућност постизања консензуса упркос индивидуалним разликама.

Поглавље 4, „Превод књижевних текстова“ (стр. 77-87), разматра специфичности проблематике превођења књижевних текстова. Кандидаткиња наглашава важност спознаја које нуде радови преводилаца-практичара као што су Клифорд Ландерс, Тим Паркс и Зоран Пауновић за одабир адекватне преводилачке стратегије за превођење конкретног књижевног текста.

Поглавље 4.1, „Превођење метафора, метонимија и алузија“ (стр. 88-94), нуди осврт на специфичности проблема са којима се суочавају преводиоци приликом превођења каткада тешко ухватљивих метафоричких и алузивних значења.

Поглавље 5, „Културолошки аспекти књижевног превођења“ (стр. 95-103), утемељено је на схватању да је језик као појава, са свим својим специфичностима, одраз културе којој припада, те да вредносни систем дате културне заједнице утиче како на понашање и обичаје припадника те заједнице тако и на језик који одражава како они поимају стварност.

Поглавља 5.1 и 5.2, „Разумевање културолошког контекста и преводилачки поступци уопштавања, додавања и изостављања“ и „Одомаћивање и пострањивање“ (стр. 104-123) нуде аналитички осврт на бројне практичне проблеме са којима се преводиоци суочавају приликом преношења културолошког контекста са језика извора на језик циља.

Завршно, шесто поглавље теоријског дела дисертације, „Критика превода“ (стр. 124-140), дефинише критеријуме на којима ће се заснивати анализа превода одабраних дела ослањајући се на практичне методе оцењивања квалитета превода које примењује Америчко удружење преводилаца.

Поглавља 7-10 (стр. 141-396) садрже детаљне анализе превода одабраних дела Ијана Маџуана, Пола Остера, Маргарет Атвуд и Арундати Рој из перспективе проблема превођења културолошких елемената садржаних у њима. Оцене ауторке о валидности или недостатности датих преводилачких решења аналитички су образложене уз ослањање на критеријуме дефинисане у теоријском делу дисертације.

Завршно, једанаесто поглавље дисертације (стр. 397-402) доноси закључно разматрање спроведеног истраживања и резултата до којих се њиме дошло.

VIII ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ДИСЕРТАЦИЈЕ

Резултати до којих је кандидаткиња дошла радом на дисертацији спадају у домен теоријских разматрања превођења и практичне анализе преводилачких достигнућа у анализираним преводима дела истакнутих савремених писаца који стварају на енглеском језику.

Када је реч о теоријском делу дисертације, он пружа веома детаљан увид у историјат студија превођења као научне дисциплине. На систематичан и прегледан начин изложена су схватања водећих теоретичара превођења, понекад дијаметрално супротна, што сведочи не само о комплексности језика као средства комуникације већ и о сложености проблема са којима се суочавају преводиоци покушавајући да што потпуније и верније пренесу лингвистичке и вањезичке аспекте текста изворника на језик циља.

Иако је у процесу вредновања квалитета превода немогуће у потпуности елиминисати елемент субјективног, кандидаткиња Миливојевић Петровић доследно се трудила да он у аналитичком поступку буде сведен на најмању могућу меру, што је нарочито видљиво у оном делу дисертације који је посвећен конкретной анализи одабраних књижевних дела.

Највреднији део ове дисертације представљају поглавља посвећена анализи четири савремена књижевна дела која припадају корпусу литературе на енглеском језику, од којих нека већ имају статус класика савремене књижевности, понајпре роман Маргарет Атвуд. Утолико су вредније спознаје до којих је ауторка дошла анализом превода, будући да веома документовано саопштавају колики је део изворног садржаја дела успешно пренет на језик циља.

Када је реч о преводу романа *Искуљење* Ијана Маџуана, ауторка с правом истиче бројна успела решења до којих је преводитељка дошла, уз напомену да општи повољан утисак донекле квари грешке које су очигледно проистекле из пропуста преводитељке да провери стварни смисао дате речи или фразе у контексту. Закључци о прихватљивости или недостатности превода су детаљно и прегледно документовани у сваком појединачном примеру, тако да читаоцу омогућују да стекне потпунији увид у књижевне квалитете и културолошки контекст овог дела.

Анализирајући превод романа Пола Остера *4 3 2 1*, ауторка долази до закључка да је ово дело изразито комплексне наративне структуре, проткано бројним културолошким и историјским референцама, читаоцу представљено семантички и културолошки неокрњено захваљујући доследној примени уравнотеженог приступа од стране преводитељке, која је у преводу задржавала изворне културолошке елементе, али је доследно интервенисала интертекстуалним убацивањима и преводилачким напоменама када је ситуација то налагала, чиме је допринела потпуном разумевању изворне поруке дела. Највећа вредност овог превода огледа се у томе што је преводитељка својим доследно спроведеним приступом показала да не постоје некаква општа одређења која се једнообразно примењују у сваком појединачном случају, већ да преводилачки метод који се примењује у конкретном случају зависи од природе самог културолошког елемента и од тога колико је он као такав познат овдашњој читалачкој публици. Рационално решење у таквим случајевима, што овај превод уверљиво показује, јесте да, након објашњења неког сложеног културолошког елемента који може бити тежак за разумевање и изворним говорницима пошто изискује познавање књижевности или историје, преводилац преузима улогу медијатора у комуникацији и приближава теже разумљиве културолошке елементе овдашњем читаоцу. У овако обимном делу, препуном најразличитијих културолошких елемената, преводитељка није ниједан такав елемент оставила у тексту као позајмљеницу која је само пренета у превод а да њено значење није сасвим јасно. Преводитељка није такве проблеме решавала једнообразно, већ је од случаја до случаја изналазила оптимална решења поштујући и аутора дела и читаоце на језику циља.

У случају превода романа *Слушкињина прича* Маргарет Атвуд, анализа ауторке показала је бројна огрешења о смисао изворника, како због непознавања идиоматских и фигуративних значења појединих лексема, тако и због непознавања појединих културолошких елемената у изворнику. Због тога ово дело до нашег читаоца стиже знатно окрњено када се ради о постизању еквиваленције у превођењу, будући да је на многим местима у тексту изостала помоћ преводиоца неопходна за разумевање имплицитних значења неких културолошких елемената у тексту.

Анализа превода романа Арундати Рој *Министарство неизмерне среће* показала је одређене недоследности преводилачког поступка када се ради о културолошким елементима. У претежној већини таквих случајева, преводитељка је прибегавала позајмљеницама, које је остављала у транскрибованом облику, без икаквих додатних напомена или уметнутих фраза. Резултат тога је да читалац углавном има, у најбољем случају, магловиту представу о одевним предметима или традиционалним индијским кулинарским специјалитетима који се у тексту помињу. Када је реч о култури која је у толикој мери удаљена од наше као што је индијска, не само просторно већ и својом традицијом, тим је важнија улога преводиоца као посредника између култура, која је у овом случају углавном изостала.

Овако доследно и детаљно спроведена анализа превода четири дела савремене прозе на енглеском језику представља значајан допринос студијама превођења код нас и поуздан путоказ како треба приступати превођењу културолошких елемената у књижевном делу, заснован на детаљном увиду у радове водећих теоретичара превођења у свету и код нас. Теоријски концепти из области лингвистике и студија превођења у овој дисертацији примењени су систематично и зналачки, и на тај начин донели су оригиналне резултате и релевантне закључке.

IX ПРОВЕРА ОРИГИНАЛНОСТИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

На основу *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду* и налаза у извештају из програма *iThenticate*, којим је извршена провера оригиналности докторске дисертације „Превођење културолошких елемената у делима савремене прозе на енглеском језику“ ауторке **Светлане Миљивојевић Петровић**, констатовано је да утврђено подударане текста износи 8%.

Овај степен подударности последица је навођења цитата из књижевних дела која се анализирају у докторској дисертацији и библиографских података о коришћеној литератури, тзв. општих места и података, што је у складу са чланом 9. Правилника.

На основу изнетог, а у складу са ставом 2 Члана 8. *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду*, извештај указује на оригиналност докторске дисертације, те се прописани поступак припреме за њену одбрану може наставити.

X ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

Комисија за оцену докторске дисертације констатује да је дисертација „Превођење културолошких елемената у делима савремене прозе на енглеском језику“ кандидаткиње **Светлане Миливојевић Петровић** оригинално и самостално научно дело и да су се стекли услови за њену јавну одбрану.

Комисија стога предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да прихвати с позитивном оценом Извештај о оцени докторске дисертације под насловом „Превођење културолошких елемената у делима савремене прозе на енглеском језику“, коју је урадила кандидаткиња **Светлана Миливојевић Петровић** под менторством **проф. др Биљане Чубровић** и **проф. др Зорана Пауновића** и да је, у складу са прописима, упути Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на разматрање.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

1. _____
проф. др Марко Чудић
председник Комисије
2. _____
доц. др Наташа Шофранац
члан Комисије
3. _____
проф. др Далибор Кесић
члан Комисије